

Izgalmat keltő cím: *Modern magyar szobrászat 1945–2010*. Az izgalmat csak növeli, hogy az a Wehner Tibor a szerzője – vagyis az egyik legkarakteresebb kortárs művészettörténész –, aki a magyar képzőművészet, s azon belül a szobrászat múltjában és jelenében bűvárkodva, több monográfiát, tanulmánykötetet letett az asztalra. A plasztika körüli kirándulásaiban – dokumentumtár-jellegű könyvei-közlései ugyancsak megkerülhetetlenek – igen sok időt áldozott a magyarországi köztéri szobrok létállapotának a fölmérésére. S ezáltal nem keveset ütközött a szakma egyes képviselőivel, és még többet a köztér urával, a politikai hatalommal.

Szakolczay Lajos 93

TÉRFORMÁLÁS, ÉRZELEM, GONDOLATISÁG

Wehner Tibor: *Modern magyar szobrászat 1945–2010*

Ha csupán a Népstadion szoborparkjának – ennek az *időt* szobrokban rendületlenül őriző, nem annyira az esztétika kívánalmai szerint alakult arzenálnak – a védelmére indított *mozgó háborúját* említem (ami mozog, arra bizonyos vadász-szabályok ismeretében lehet – kötelező? – lőni), már el lehet képzelni következetességét, s vélt igaza melletti kitartását. Magunkat (környezetünket, kultúránkat, emlékezetünket) rövidítjük meg avval, ha hatalmi nyomásra eltávolítjuk azokat a monumentumokat, amelyek eszmélkedésünknek (s a fölismerés folytán nyilván „gyalázatunknak”) tanújelei, vagyis kordokumentumok.

Ám mi legyen azokkal a nép igazát sértő – az 1956-os magyar forradalom utáni tisztaságot akarva-akaratlan beszenyező – szobrokkal (Lenin, Sztálin-, Ságvári-, Münich- stb.-emlékművekkel), amelyek bármekkora esztétikai értékkel is bírnak (lásd Segesdi Józsefnek a hajdani „Fehér Ház” melletti Marx-szobrát), valójában a „lomtárban” (a „dicső” múltat őrző szoborparkban) a helyük. A történelmi, hatalmi változást hozó csúcspontok – 1945, 1956, 1990 – kiváltképp lendítői az *átrendezéseknek*, s a politika változásait értelemszerűen a köztéri szobrok változásai is követik (egyik-másik áthelyeztetik, új eszmét sugallva).

Amikor Wehner azt írja a *Térmetszetek – Fejezetek a magyar szobrászat és „szobrászat” történetéből 1945–2010* című tanulmányában, hogy „a politikai, történelmi indíttatású szobordöntéseknek nagy hagyománya van világszerte és Magyarországon is”, a *köztér* megbolydulására s az abból következő furcsaságokra utal. Engedtessék meg egy pár példa. A kommunista partizánok Marót-csoportja robbantotta föl 1944. októberében Gömbös

Gyula szobrát (Pásztor János alkotása), s a Pátzay Pál jegyezte Wallenberg-
emlékmű talapzatról való eltávolítása (1949) pedig szovjet utasításra történt
(három év múlva Debrecenbe került, majd az ezredforduló tájékán, az eredeti
koncepció szerint, Budapesten is felállíthatták).

94 Az 1945-ben emelt Szabadság téri *Szovjet hősi emlékmű* – ma
is körül van kerítve, mert az ellene tüntetők igazságot akarnak szol-
gáltatni a szenvedőknek – azon a szent helyen áll, ahol korábban az *Ereklyés
országzászló*, illetve a *Trianon* gyalázatát emlékezetbe véső négy monumen-
tum foglalt helyet. A Kossuth Lajos téri *Andrássy Gyula-emlékmű* eltávolítása
– a művet Wehner „a magyar szobrászat egyik legszebb, Zala György által
megformált lovas szobrának” értékeli – ugyancsak politikai ítélet volt, mint
ahogyan az volt a budapesti, Mikus Sándor alkotta *Sztálin-szobor* 1956-os (itt
a nép ítelt) ledöntése-szétdarabolása is, vagy – hogy időben, igaz a *diktatúra*
idejében közelebb érjünk a mához – a nagyatádi Faszobrászati Alkotótelep
szoborparkjából 1978-ban, felállítás után néhány nappal hipp-hopp eltün-
tetett *Tüntetőtábla-erdő* című mű, Pauer Gyula munkája.

A tanulmányíró dokumentumtárának egész arzenáljával, szarkasztikus
nézőponttal és fullánkos nyelvel indít hadjáratot a szobrok életét „igazsá-
gosan”, „igazságtalanul” megrövidítő hatalmi „tíli-tolík” ellen – ne feledjük,
Wehner kítűnő abszurd drámaíróként is ismert –, mintha saját élete múlna
azon, hogy egy köztéri szobor – legalább a *dokumentumhűség* okán – valós
adataival följegyeztessék. Furcsábbnál furcsább történetei – közülük az
egyik: a csillaghegyi *Felszabadulási emlékmű* nőalakja *Flóra* címmel 1990-ben
új környezetben, a bátonyterenyei egykori *Lenin-szobor* megüresedett talap-
zatán kezdte meg új életét – arra mindenképpen jók, hogy elgondolkodjunk
a nyilván évszázados múltra visszatekintő köztéri hercehurcákon (cserebere
módozatokon). Könyvének (akárcsak a korábbiaknak) elidegeníthetetlen –
maig alig becsült – értéke, hogy a köztér (egyúttal működési terünk) őriző-
jeként minden szoborral kapcsolatos „történet”, változást számba vesz –
a legapróbb mozzanatoktól a legdurvább „eseményekig”.

A régmúltnál alig különb a mai helyzet. Ha az volna, alig írhatná a
szerző ezt a keserű mondatot. „A közelmúlt két évtizedében – az 1989–90-es
társadalmi-politikai rendszerváltást követő, meglehetősen féloldalas,
helyenként abszurdításokba hajló köztéri rendszerváltás, valamifajta *cinke*
tabula rasa után – több emlékmű-állítási hullám söpört végig Magyarorszá-
gon.” (Lásd a Millennium idején százsámra készült *Szent István-szobrokat*,
az elszaporodó *Wass Albert-emlékműveket* stb.) Mert a köztéren nemcsak
emlékeznünk, ám élnünk is kell, helye van a köztér funkcióját erőteljesen
megrajzoló indulatnak. „Nem lehet bármely utca vagy tér ünnepi-emlékez-
tető színtér: egy település, egy város tradíciókkal és aktualitásokkal, adott-
ságokkal és funkcionalitásokkal, az élet megélésének történéseivel terhelt

közeg, amely nem visel el minden esetben monumentális erőszakot és felengzős pátoszt.” Nyíltan kimondatik: „a hatalom, az állam, az önkormányzat ne tetszelegjen az önzetlen, jóságos és nagyvonalú megrendelő szerepkörében”, és főképp ne olyan alkotások mellé álljon, amelyek esztétikailag silányak, és már születésükkor sem nem állják ki az idő próbáját.

95

A tanulmány egyik legérdekesebb része – számtalan ilyen van – a „kinek hány szobra van?” című „fejezet. Mintegy kétszáz szereplős a magyar toplista. A listavezető Petőfi Sándort (140 mű) Lenin (122) – ő már szerepsére nem gyarapszik – és Szent István (121) követi. Széchenyi Istvánnak és József Attilának 72-72 szobra van, s őket követi Bartók Béla (63), Kossuth Lajos (62), Kodály Zoltán (48), II. Rákóczi Ferenc (41), Ady Endre (36), Arany János (30), Dózsa György (28), Radnóti Miklós (26), Móricz Zsigmond (24). Örülhetünk-e annak, hogy ebben a „versenyben” – a múlt köde nehezen szakadozik föl – Ságvári Endre, ha csak egy szoborral is (21), de megelőzi Jókai Mórt (20)? Húsz alatti szobrot mondhat magáénak Körösi Csoma Sándor, Csokonai Vitéz Mihály, Mikszáth Kálmán, Derkovits Gyula. Erdei Ferenc, Csontváry Kosztka Tivadar, Váci Mihály, Antall József. München Ferenc 8 emlékművével megelőzi Komócsin Zoltánt és Kosztolányi Dezsőt (6-6 szobor); és sajnálatosan Kassák Lajos, Tamási Áron és Barcsay Jenő ugyannyi szobrot (vagyis 3-at!) mondhat magáénak, mint Schönherz Zoltán.

Wehnert, láthatóan, leginkább a monumentális szobrászat érdeklí (beszámol a szobrászati műhelyekről, a különféle anyagokkal való kísérletezésről stb.), de figyelmet szentel a plasztika más műformáira, kifejezőmódjaira is (kerámia, tértextil, papír, installáció stb.). Az anyag, a tömeg, a forma, a tér – a klasszikus szobrászati tárgyformálás elemei – az idők folyamán új és új jelenséggel gyarapodtak (Duchamp tárgyi meghökkentése). Tehát a modern magyar szobrászatot bemutató kézikönyvében minden irányzatnak, anyagnak, készítési módnak áldozni akar, hogy láthatóvá váljék a kortárs magyar plasztikai gondolkodás sokfélesége.

És ezzel a „lexikon-módjával” akarva-akaratlan fejére gyűjtött nem kevés paraszt. Háromezer szobrászművész van a látókörében (teljes életrajzzal, műtárgylistával, irodalommal), de ebből az irdatlan számú – így vagy úgy, de mindenképp becsületre méltó tagokból álló – csapatból mindössze félezret tudott lexikonjában szerepeltetni (a terjedelmi korlátokat megszabva ebben elsősorban a könyv kiadója a hibás). A klasszikusok – Andrássy Kurta Jánostól Ferenczy Béniig, Borsos Miklóstól Medgyessy Ferencig, Csorba Gézától Vígh Tamásig és Vilt Tiborig – természetesen pompájukban vannak megidézve. A határon kívüli magyar művészek közül csak az van megemlítve, aki – legalább is Wehner szerint – valamiképp hatással volt az országon belül élő

s dolgozó alkotókra. Ez, szerintem, nem lehet kritérium. Ha a felvidéki Bartusz György és Lipcsey György, a délvidéki (pontosabban szlovéniai) Király Ferenc, az erdélyi Benczédi Sándor, a tragikus körülmények közt tűzhalált szenvedett párizsi Pátkay Ervin itt van, miért hiányzik az egyik legkitűnőbb 96 kolozsvári szobrász, a múlt év végén kilencvenhatodik évébe lépett (és – sajnos – a közelmúltban meghalt) Kós András, vagy Vetró Artúr, avagy Korondi Jenő? (Igaz, egyik-másik művész – Székely János Jenő, Lakatos Pál Sándor – mesterükként említik őket.) A többek által mesterként tisztelt Csekovszky Árpád mellett mindenképp helyet követelne magának az erőteljes kerámia-szobrász, Németh János is.

Szerintem, jóllehet nem egy szentendrei szobrászművész szerepel a lajstromban, az elemi erejű kőszobrásznak, Pistyúr Imrének is itt volna a helye. Csörgő Attila tehetségéhez kétség nem fér, ám ha a művész olyan „szobrot” készít, amely a kiállítás ideje alatt széthullik darabjaira – Csörgő nevezetes olajjal teli kúpja egy hét után megunta a forgást a velencei bienálén, mert a szerkezet elromlott – a műtárgy valóságosága (ez például sosem fordulhat elő a tisztességesen megfaragott kővel) megkérdőjeleztetik.

Ám mindez csupán egy, ugyanabban a hajóban utazó művészeti író kekeckedése, aki – az ízlések kiegészítik egymást – büszkén vallja: együtt vagyunk erősek. Wehner Tibor Veszely Jelenától (1917) és Búza Barnától (1910) Erős Apolkáig (1978), idevéve klasszikus halhatatlanjainkat is, a dokumentumok sorjázásával olyan ívet rajzolt, amely a kortárs magyar szobrászat halhatlan erejét bizonyítja. A mű – ne feledkezzünk meg a kiegészítő mutatókról sem (bemutatóterek, bibliográfia, kiállítás- és képjegyzék) – méltó a folytatásra. (*Corvina Kiadó, Bp. 2010*)